

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسله تک‌نگاشت‌های
الگوی اسلامی ایران پیشرفت

تبیین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با بررسی نسبت میان دین اسلام و توسعه

اردیبهشت ماه ۱۳۹۵

رهبر فرزانه انقلاب اسلامی:

باید در طراحی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت
بر چهار عرصه‌ی فکر، علم، معنویت و زندگی تکیه شود
که در این میان، موضوع «فکر» بنیانی‌تر از بقیه‌ی عرصه‌ها است

در دیدار اعضای شورای عالی
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۱۳۹۱/۱۲/۱۴

سرشناسه : نوذری، حمزه، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور : تبیین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با بررسی نسبت میان دین اسلام و توسعه / نگارش حمزه نوذری.
مشخصات نشر : تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری : ۶۸ ص.
فروست : سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: ۷۲.
شابک : : ۶-۷۴-۷۶۱۱-۶۰۰-۹۷۸-۵۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه: ص. ۶۶ - ۶۸
موضوع : پیشرفت -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع : Islam -- Religious aspects -- Progress
موضوع : رشد اقتصادی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع : Economic development -- Religious aspects -- Islam
موضوع : دین و تمدن
موضوع : Religion and civilization
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. انتشارات الگوی پیشرفت
شناسه افزوده : مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. انتشارات الگوی پیشرفت
رده بندی کنگره : ۱۳۹۵ ت ۹ ن ۲۰ / ۲۳۰۲ BP
رده بندی دیویی : ۲۹۷/۴۸۲۳
شماره کتابشناسی ملی : ۴۲۵۵۶۰۰

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت:
تبیین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با بررسی نسبت میان دین اسلام و توسعه

نگارش: دکتر حمزه نوذری (عضو هیئت علمی دانشگاه خوارزمی)

ناشر: نشر الگوی پیشرفت، وابسته به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

نوبت چاپ: اول، اردیبهشت ماه ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۶-۷۴-۷۶۱۱-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال

تلفن: ۰۲۱ ۸۸۰۱۴۶۴۸ - ۰۲۱ ۸۸۶۳۴۰۰۸

www.olgou.ir

Email:olgou@olgou.ir

نشانی: تهران، خیابان جلال آل احمد، روبه‌روی بیمارستان شریعتی، شماره ۳
تمامی حقوق این اثر متعلق به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است.
مسئولیت دیدگاه‌های بیان شده در این تک‌نگاشت بر عهده مؤلفان محترم است.

پیشگفتار

تعیین مبانی، ارکان، چارچوب و مسیر پیشرفت کشور در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران باید با مشارکت گسترده و حضور همه جانبه دانشمندان، محققان، نخبگان دانشگاهی و حوزوی و جوانان این مرز و بوم صورت گیرد. به گواه تاریخ و تجارب گذشته، پیشرفتی همه‌جانبه و پایدار خواهد بود که مبانی اسلامی و اقتضائات ایرانی در آن توأمان مورد توجه باشد.

اینک مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در آستانه اتمام سه سال تلاش‌های علمی، تخصصی و فکری درباره پیشرفت اسلامی ایرانی، برگزاری نشست‌های علمی و تخصصی، تاسیس اندیشکده‌های مرکز، انتشار صدها مقاله ارزشمند و تهیه نقشه راه تدوین الگو و انجام برخی از مراحل آن، در نظر دارد با هدف تولید دانش و گسترش و تعمیق ادبیات موضوعی در حوزه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، آثاری را به‌صورت تک‌نگاشت‌های علمی فاخر منتشر نماید.

تک‌نگاشت نوشتاری تخصصی و نیمه‌مبسوط است که توسط یک پژوهشگر خبره در یک موضوع خاص نگاشته می‌شود. تک‌نگاشت از نظر حجم و محتوا حد فاصل مقاله و کتاب است و نویسنده با پردازش و تحلیل یافته‌ها و مطالعات تخصصی پیشین و افزودن یافته‌های پژوهشی جدید خود و تحلیل جامع و منسجم آنها افق‌های تازه‌ای را در زمینه مورد بررسی می‌گشاید.

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که در مجلدات مختلف منتشر می‌شوند، حاصل تلاش جمعی از استادان، اندیشمندان و محققان دانشگاهی و حوزوی است که مراحل مختلف نگارش، ارزیابی، ویراستاری، تدوین و انتشار را با نظارت متخصصان و اهل فن گذرانده است و در اختیار صاحب‌نظران قرار می‌گیرد. در پایان از مساعدت‌ها و تلاش‌های ارزنده نویسندگان تک‌نگاشت‌ها و داوران و مراکز مختلف علمی و پژوهشی که ما را در تهیه، تدوین و انتشار این سلسله یاری رسانند، تقدیر و تشکر می‌شود. امید است این محتوای علمی بتواند افق‌های نو و روشنی را در پیش چشم متخصصان دانشگاهی و حوزوی بگشاید و هر روز در طی مسیر تدوین و تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت گام‌های بلندتر و استوارتری برداشته شود.

فهرست

۷	خلاصه.....
۹	فصل اول: کلیات پژوهش.....
۱۳	فصل دوم: پیشینه تاریخی و تجربی.....
۲۱	فصل سوم: چارچوب نظری پژوهش.....
۲۱	رویکرد تعارض.....
۲۲	رویکرد تمایز.....
۲۳	رویکرد تکمیل.....
۲۴	موضع‌گیری‌های هر کدام از این رویکردها در دو نمونه.....
۲۴	وجود خدای شخصی.....
۲۵	دین و بحران محیط زیست.....
۲۶	روش‌شناسی پژوهش.....
۲۹	فصل چهارم: رابطه تعارض (اندیشه سید حسین نصر).....
۳۹	فصل پنجم: رابطه تمایز (اندیشه مصطفی ملکیان).....
۴۳	نقد و بررسی رویکرد تعارض و تمایز.....
۴۵	فصل ششم: رابطه تکمیل (اندیشه شریعتی).....
۴۷	تحلیل الگوی پیشرفت تمدن غرب و بیان چالش‌های آن.....
۵۲	الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت.....
۶۰	نقد رویکرد شریعتی.....
۶۱	نتیجه‌گیری.....
۶۱	تبیین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در سه رویکرد.....
۶۶	منابع.....

خلاصه

علم با بهره‌گیری از دانش بشری در تفسیر واقعیت نگاهی فارغ از توجه به دین داشته است و دستاوردهای خود را مبتنی بر قراردادهای بشری و بی‌نیاز از آموزه‌های وحیانی بنا کرده است. این تفسیر تک بعدی از عالم در قرن بیستم دچار تردیدهایی شد و علم مدرن و توسعه مبتنی بر آن دچار چالشهایی گردید. گروهی سخن از تمایز میان این دو به میان آوردند و گروهی دیگر امکان مکملیت بین این دو را مطرح ساختند.

در این مقاله با استفاده از نظریهٔ جان اف هات در کتاب علم و دین: از تعارض تا گفت و گو، به بیان رابطه میان دین اسلام و توسعه در آرا اندیشمندان دینی پرداخته شده است. رویکرد تعارض میان دین و توسعه در اندیشهٔ سید حسین نصر، رویکرد تمایز در آرا مصطفی ملکیان و رویکرد تکمیل در نوشته‌های علی شریعتی مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. در این پژوهش سعی کردیم با بهره‌گیری از نقاط قوت هر رویکرد به مشخصه‌های اولیهٔ مدلی نظری، که برای تبیین رابطهٔ دین و توسعه کارآمد باشد، دست یابیم. براساس دیدگاه تعارض (نصر)، پیشرفت یعنی عملی شدن دین و بازگشت به جوهر دین به عبارتی، پیشرفت چیزی جز تحقق دین نیست. پیشرفت بر مبنای دین فهم و درک می‌شود و روشهایی غیر از تجربه برای تدوین الگوی پیشرفت مناسب است. براساس این دیدگاه، مقولهٔ پیشرفت تدوین الگویی برای آن نمی‌تواند تحقق پیدا کند مگر اینکه علوم به ویژه علوم انسانی متحول شوند. نمی‌شود از الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی سخن گفت اما علوم سکولار و غربی باشند. قائلین به رویکرد تعارض معتقدند که منطق و روشی که از دل آن توسعهٔ غربی برآمده با منطق و روشی که ما باید از آن استفاده کنیم متعارض است. به نظر می‌رسد پیشنهاد توقف در اکنون و بازگشت به گذشته از آن جهت که عملی نیست، نمی‌تواند در تدوین الگوی پیشرفت وجهی داشته باشد.

طرفداران رویکرد تمایز معتقدند که علم و تکنولوژی و توسعه منتج از آن در زمرهٔ بر ساخته‌های بشری به‌شمار می‌آیند، هدف علم شناخت واقعیت‌هاست و توسعه رفع نیازهای عمدتاً مادی و غیر معرفتی انسان است. پس هدف علم شناخت واقعیت و به دنبال آن هدف توسعه رفع حاجات علمی انسان است. توسعه محصول تعقل و خردورزی است و دین به ایمان و اعتماد نیاز دارد. این «دو راه» مجزا هستند و هیچگاه به یکدیگر فرو کاسته نمی‌شوند و جای یکدیگر قرار نمی‌گیرند. به عبارتی استدلال رویکرد تمایز این مدعاست که در حوزهٔ توسعه، جایی برای میدان‌داری دین و ایمان نیست و در این حوزه برتری از آن کسی نیست که از نظر ایمان برتر باشد. در حوزهٔ دین، هم جای رفیعی برای صاحب‌نظران توسعه نمی‌توان در نظر گرفت. یافته‌ها نشان می‌دهد رویکرد تکمیل بیش از دو رویکرد دیگر در تبیین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت کارآمد است و بنابراین باید مورد توجه قرار گیرد چراکه دانش علمی می‌تواند افق ایمان دینی را وسعت بخشد و دین می‌تواند نابسامانی‌ها و ضعف‌های توسعه را برطرف کند. این رویکرد در باب رابطهٔ دین و توسعه - آرا شریعتی - که با نام تکمیل از آن نام بردیم برخلاف دو رویکرد دیگر، معتقد است توسعهٔ امروزین بشر که برآمده از علوم تجربی است ناسازگار با دین - البته دین تحریف نشده و غیر مرتجع - نیست و آموزه‌های دین، نقص‌ها و ضعف‌هایی که در این نوع توسعه و پیشرفت وجود دارند، از جمله از دست دادن معنای زندگی و حاکمیت بی‌چون و چرای عقلانیت‌ابزاری، را تحت پوشش قرار می‌دهد. در اسلام مؤلفه‌های زیادی وجود دارد که نشان‌دهندهٔ عدم تعارض بین این دو واقعیت هستند. بنابراین دین تکمیل‌کنندهٔ توسعهٔ بشری است.

واژگان کلیدی: دین، توسعه، الگوی پیشرفت، رویکرد تمایز، رویکرد تعارض، رویکرد تکمیل